

چرا صفویه به تشیع روی آورد

اینکه چرا تصوف در زمان صفویه به یکباره جای خود را به تشیع می دهد و شاه اسماعیل به چنین کاری مبادرت می کند خود بحث مفصلی است و در واقع کشاکش بین تصوف و تشیع به درستی روشن نیست.

خبرگزاری مهر- گروه دین و اندیشه: اینکه چرا تصوف در زمان صفویه به یکباره جای خود را به تشیع می دهد و شاه اسماعیل به چنین کاری مبادرت می کند خود بحث مفصلی است و در واقع کشاکش بین تصوف و تشیع به درستی روشن نیست.

تاریخ هر دوران آمیخته با فراز و نشیب های بسیاری است که این فراز و فرودها در قالب مسائل اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و مهمتر از همه مذهبی حکومت ها قابل بررسی می باشد. زیرا مذهب و دین در طول تاریخ ایران به جهت مهم بودن نزد آحاد جامعه در تحکیم و تا تثبیت یک حکومت نقشی عمده داشته اند. سلسله صفویه که نزدیک به دو قرن و نیم در ایران حکومت کردند دارای مهمترین ویژگی بعضی آمیختگی دین و دولت می باشند، استفاده ماهرانه بنیانگذاران صفویه از تصوف در وهله نخست و سپس پیوند دادن آن با محبت به اهل بیت و تلاش برای استقرار مذهب تشیع از ویژگی های بارز جامعه ایرانی عصر صفوی است.

در تعریف مذهب تشیع آمده است: "تشیع یک نهضت ناب مذهبی برکنار از نوسازی های بیرونی است که همواره مخالف همه حکام دنیوی غاصب قدرت امام می باشد. باید گفت: صفویه با تکیه بر همین اندیشه باعث ایجاد یک پارادایم جدید در فلسفه سیاسی حکومت داری شیعی می گردد. حضوری عالمان دینی در دربار و مناصب دولتی نیز به تدریج حربه مذهبی پادشاهان صفوی را افزایش می دهد. تا قبل از صفویه شیعه همواره به عنوان یک اقلیت مطرح بود و ظلم و جور امرای بنی امیه و بنی عباس باعث آن شد تا حب اهل بیت در بین افراد جامعه افزایش یابد. صفویه با استفاده از تشیع پشتوانه اندیشه ای بزرگی را برای خود سازمان دهی می کند و با حضور تدریجی فرهیختگان ایرانی به آن انسجام می بخشد.

اما موضوع رسمیت یافتن مذهب تشیع مساله ای است که با تاج گذاری شاه اسماعیل اول به وقوع می پیوندد. شاه اسماعیل اول پس از شکست دادن آخرین امیر آق قوینلو در سال 907/1591 در مسجد آدینه تبریز تشکیل و دولت صفوی و رسمی شدن شیعه اثنی عشری را اعلام می کند.

اینکه چرا تصوف به یکباره جای خود را به تشیع می دهد و شاه اسماعیل به چنین کاری مبادرت می کند خود بحث مفصلی است و در واقع کشاکش بین تصوف و تشیع به درستی روشن نیست. اما آنچه مشخص است این است که تصوف به آن علت که دیگر پاسخگوی ساخت سیاسی جدید دولت صفوی نبود به جهالت کشیده شده و از چهارچوب اصلی خود خارج گردیده بود. به همین علت نیاز به نیرویی در جامعه احساس می شد که بتواند دین و دولت را در کنار هم قوام بخشد که شاه اسماعیل با حمایت خود از مذهب تشیع قدم در همین راه می گذارد.

البته در برخی از کتابهای تاریخی مطالبی مانند اینکه شاه اسماعیل اول در عالم رویا خوابی می بیند و سپس بر مبنای آن خواب رسالت خود را رسمی کردن مذهب تشیع قرار می دهد آورده شده است که به نظر نگارنده این توضیح نمی تواند قابل پذیرش باشد زیرا تنها صرف دیدن یک خواب نمی تواند دلیل بر انجام کاری با این وسعت و اهمیت باشد و قطعاً جامعه هم ظرفیت پذیرش این مذهب را داشته و هم شرایط و عوامل اثرگذار موقعیت را برای این اقدام شاه اسماعیل اول فراهم آورده اند. اما باید گفت اعلام رسمی شدن مذهب تشیع از سوی دولت صفوی برای آن حکومت دستاوردهایی قابل ملاحظه نیز در پی داشت.

با روی آوردن حکومت صفویه به مذهب تشیع بسیاری از تعبیر دینی احیا می گردد. مراسم سوگواری و شهادت امامان شعیه برگزار شد به مراسم عید قربان و عید غدیراهمیت داده شد و مسجد سازی، گسترش موقوفات در دستور کار دولت قرار گرفت که این موارد تاثیر بسیار زیادی در مشروعیت بخشی دو چندان به حکومت صفویه داشت.

با مطالعه در تاریخ صفویه هم چنین مشاهده می شود که استفاده از مذهب تشیع توسط حاکمیت باعث گردید تا حرکت جمعی از علمای شیعه مانند محقق کرکی، شیخ بهایی و .. از جبل عامل برای استفاده از موقعیت به وجود آمده در دولت صفوی آغاز گردد که در ادامه و با حرکت این عالمان شکل حوزه های علمیه و تربیت فقها در دستور کار قرار می گیرد. اما حرکت علمای شیعه و آمدن آنها به دولت صفوی گذشته از آن که انجام و اتحاد ملی را تقویت می کرد دستاورد مهمتر نیز برای دولت صفویه داشت به عنوان مثال، فقهای برجسته ای چون کرکی که از ظهور دولتی اثنی عشری خوشحال بودند، دانش، نفوذ و توانایی های خود را در اختیار دعاوی سیاسی- مذهبی دولت صفوی قرار می دادند و با ارائه تفسیرهایی جدید از متون ریشه دار شیعی به پیوند قدرت و دین در دولت صفوی کمک می کردند و به این ترتیب دولت صفوی می توانست با تاثیر چشمگیری که این علما در ساختار جدید دینی این دوران دارند ساخت جدید سیاسی و دینی خود را تعریف کند.

شیعه علاوه بر دستاوردهایی که ذکر شد باعث آن گردید تا اقتصاد دولت صفوی در لوای این مذهب شکوفا شود و فرهنگ و هنر نیز به صورت محسوسی پیشرفت کند به طوری که در دورانی که شیعه مذهب غالب گردیده بود و اصفهان پایتخت دولت صفوی بود فرهنگ ایرانی به اعلاء درجه خود نایل آمد.

به هر روی می توان گفت تحول دینی دوران صفوی مهمترین و گرانبهارترین دستاوردی بود که به صورت میراثی ارزشمند برای حکومتهای بعد برجای ماند و دولتهایی چون قاجاری و پس از آن انقلاب اسلامی ایران تقریباً با تکیه بر همین پویایی مذهب شیعه و استفاده از علما و بزرگان دینی به مسیر خود ادامه دادند.

منابع

- ساختار نهاد و اندیشه های دینی ایران عصر صفوی، منصور صفت گل، انتشارات رسا.
- شیعه، هانری کربن، انتشارات فلسفه و حکمت ایران
- تشیع و تصوف، مصطفی کامل الشیبی، انتشارات امیر کبیر